

Лекція з дисципліни «Основи правознавства» / «Правознавство»
На тему: «Поняття, система та специфіка функціонування органів виконавчої влади»

План:

1. Поняття органів виконавчої влади, їх система
2. Державні службовці. Правовий статус.
3. Форми і методи державного управління.

1. Органи виконавчої влади являють собою систему, яка забезпечує виконання законодавства в найважливіших сферах суспільно-державного життя держави. Основним (хоча й не виключним) призначенням органів виконавчої влади є реалізація функцій однієї з трьох традиційних гілок влади – виконавчої влади. Конституція України не містить вичерпного переліку видів органів виконавчої влади, визначаючи лише основні (на думку законодавця) елементи системи.

На підставі аналізу положень Конституції України можна зробити висновок про наявність у системі виконавчої влади **вищого, центрального, Автономної Республіки Крим і місцевого рівнів органів виконавчої влади. Вищим органом у системі органів виконавчої влади в Україні є Уряд – Кабінет Міністрів України (далі – КМУ, Уряд).**

До складу КМУ входять Прем'єр-міністр України, Перший віцепрем'єр міністр, віце-прем'єр-міністри та міністри (ч. 1. ст. 114 Конституції України).

Відповідно до ст. 116 Конституції України Уряд зокрема:

- забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України;
- забезпечує реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору;
- вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини й громадянина;

- забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики, політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки, культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування;
- розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України;
- здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю.

КМУ в межах своєї компетенції видає постанови й розпорядження, які є обов'язковими до виконання. При цьому постанови – це акти нормативного характеру, тоді як розпорядження – це акти з організаційно-розпорядчих та інших поточних питань.

Другий рівень органів виконавчої влади – центральний – становлять центральні органи виконавчої влади. Наразі конституційно-правові норми щодо правового статусу міністерств та інших центральних органів виконавчої влади деталізовано в Законі України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17 березня 2011 р. № 3166-VI.

Відповідно до цього Закону систему центральних органів виконавчої влади складають **міністерства України та інші центральні органи виконавчої влади**.

В Україні зокрема діє велика кількість міністерств, наприклад: Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство енергетики України, Міністерство закордонних справ України, Міністерство оборони України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство фінансів України, Міністерство юстиції України тощо.

Особливістю міністерств та інших центральних органів виконавчої влади є те, що їхні повноваження поширюються на всю територію України. **Актами міністерства є накази**, які видаються міністерством та підписуються міністром (ст. 15 Закону).

До інших центральних органів виконавчої влади Закон відносить агентства (наприклад, Державне агентство автомобільних доріг України,

Державне агентство водних ресурсів України тощо, **служби** (Державна авіаційна служба України, Державна міграційна служба України, Державна податкова служба України, тощо), **інспекції** (наприклад, Державна інспекція архітектури та містобудування України, Державна інспекція енергетичного нагляду України, **комісії та центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом**.

Центральним органам виконавчої влади зі спеціальним статусом присвячено спеціальну норму в Законі України «Про центральні органи виконавчої влади» – статтю 24. До **центрального органів виконавчої влади зі спеціальним статусом** згідно із зазначеною нормою належать Антимонопольний комітет України, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, Фонд державного майна України, Державний комітет телебачення і радіомовлення України тощо.

Урядом Автономної Республіки Крим є Рада міністрів Автономної Республіки Крим. Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим призначається на посаду та звільняється з посади Верховною Радою Автономної Республіки Крим за погодженням із Президентом України.

Виконавчу владу на місцевому рівні здійснюють **місцеві державні адміністрації та територіальні органи центрального органів виконавчої влади**.

Варто зазначити, що на підставі Указу Президента України від 24.02.2024 року № 68/2022 «Про утворення військових адміністрацій» існуючі державні адміністрації набули статусу **військових адміністрацій**.

2. На законодавчому рівні визначення поняття «державний службовець» закріплено в ч. 2 ст. 1 Закону України «Про державну службу»: **державний службовець** – це громадянин України, який займає посаду державної служби в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті), одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з

виконанням завдань і функцій такого державного органу, а також дотримується принципів державної служби

Державних службовців можна класифікувати залежно від органу влади, у якому вони працюють; характеру державної служби; характеру повноважень, що визначають роль і ступінь участі державних службовців у здійсненні державновладних функцій (керівники та виконавці).

На нормативному рівні поняття **«посада державної служби в державних органах»** трактується як визначена структурою і штатним розписом первинна структурна одиниця державного органу з установленими відповідно до законодавства посадовими обов'язками у межах повноважень, передбачених законом (п.4 ч.1 ст. 2 ЗУ «Про державну службу»).

Категорії «посада державної служби» та «державна посада» співвідносяться як частина та ціле. До державних посад віднесено політичні, адміністративні, судові, посади, що займають працівники державних органів, які виконують функції з обслуговування. До посад державної служби віднесено визначені Законом України «Про державну службу».

На підставі ст. 6 ЗУ «Про державну службу» **посади державної служби в державних органах** поділяються на категорії та підкатегорії залежно від порядку призначення, характеру та обсягу повноважень, змісту роботи та її впливу на прийняття кінцевого рішення, ступеня посадової відповідальності, необхідного рівня кваліфікації та професійних компетентностей державних службовців. Встановлюються **3 категорії посад** державної служби – А,Б,В.

Основні **права державного службовця** визначені ст. 7 ЗУ «Про державну службу». Державний службовець має право:

- 1) повагу до своєї особистості, честі та гідності, справедливе і шанобливе ставлення з боку керівників, колег та інших осіб;
- 2) чітке визначення посадових обов'язків;
- 3) належні для роботи умови служби та їх матеріально-технічне забезпечення;

4) оплату праці залежно від займаної посади, результатів службової діяльності, стажу державної служби, рангу та умов контракту про проходження державної служби (у разі укладення);

5) відпустки, соціальне та пенсійне забезпечення відповідно до закону;

6) професійне навчання, зокрема за державні кошти, відповідно до потреб державного органу;

7) просування по службі з урахуванням професійної компетентності та сумлінного виконання своїх посадових обов'язків;

8) участь у професійних спілках з метою захисту своїх прав та інтересів;

9) участь у діяльності об'єднань громадян, крім політичних партій у випадках, передбачених цим Законом;

10) оскарження в установленому законом порядку рішень про накладення дисциплінарного стягнення, звільнення з посади державної служби, а також висновку, що містить негативну оцінку за результатами оцінювання його службової діяльності;

11) захист від незаконного переслідування з боку державних органів та їх посадових осіб у разі повідомлення про факти порушення вимог цього Закону;

12) отримання від державних органів, підприємств, установ та організацій, органів місцевого самоврядування необхідної інформації з питань, що належать до його повноважень, у випадках, встановлених законом;

13) безперешкодне ознайомлення з документами про проходження ним державної служби, у тому числі висновками щодо результатів оцінювання його службової діяльності;

14) проведення службового розслідування за його вимогою з метою зняття безпідставних, на його думку, звинувачень або підозри.

Згідно ст. 8 ЗУ «Про державну службу» до **обов'язків державного службовця** належать:

1) дотримуватися Конституції та законів України, діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України;

- 2) дотримуватися принципів державної служби та правил етичної поведінки;
- 3) поважати гідність людини, не допускати порушення прав і свобод людини та громадянина;
- 4) з повагою ставитися до державних символів України;
- 5) обов'язково використовувати державну мову під час виконання своїх посадових обов'язків, не допускати дискримінацію державної мови і протидіяти можливим спробам її дискримінації;
- 6) забезпечувати в межах наданих повноважень ефективне виконання завдань і функцій державних органів;
- 7) сумлінно і професійно виконувати свої посадові обов'язки та умови контракту про проходження державної служби (у разі укладення);
- 8) виконувати рішення державних органів, накази (розпорядження), доручення керівників, надані на підставі та у межах повноважень, передбачених Конституцією та законами України;
- 9) додержуватися вимог законодавства у сфері запобігання і протидії корупції;
- 10) запобігати виникненню реального, потенційного конфлікту інтересів під час проходження державної служби;
- 11) постійно підвищувати рівень своєї професійної компетентності та удосконалювати організацію службової діяльності;
- 12) зберігати державну таємницю та персональні дані осіб, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням посадових обов'язків, а також іншу інформацію, яка відповідно до закону не підлягає розголошенню;
- 13) надавати публічну інформацію в межах, визначених законом.

3. Форми державного управління - це будь-яке зовнішнє вираження конкретних управлінських дій, які здійснюються органами державної влади (виконавчої влади) для реалізації поставлених перед ними завдань та втілення в життя державної політики.

Форми державного управління:

- видання нормативно-правових актів;
- видання індивідуальних адміністративних актів;
- укладення адміністративних договорів;
- учинення інших юридично значущих дій;
- здійснення матеріально-технічних операцій.

Методи державного управління - це різні способи, прийоми та засоби цілеспрямованого, організуючого впливу суб'єктів управління на об'єкти, які віднесені до їх ведення.

Методи публічного адміністрування:

- методи заохочення;
- методи переконання;
- методи адміністративного примусу: а) адміністративно-запобіжні заходи; б) заходи адміністративного припинення; в) адміністративні стягнення.

Заохочення - спосіб впливу, що через інтерес, свідомість направляє волю людей на здійснення корисних, з погляду заохочуючого, справ.

Переконання - це система заходів правового й неправового характеру, які проводять державні та громадські органи, що виявляється в здійсненні виховних, роз'яснювальних і заохочувальних методів, спрямованих на формування в громадян розуміння необхідності чіткого виконання законів та інших правових актів.

Заходи адміністративного **попередження**. Сутність попередження правопорушень полягає, по-перше, в тому, щоб не допустити протиправної поведінки з боку конкретних осіб, які до такої поведінки схильні; по-друге, в усуненні причин, що сприяють вчиненню правопорушень і утворенню умов, які виключають протиправну поведінку.

Заходи адміністративного **припинення**. Їх призначення полягає: а) в припиненні протиправної поведінки; б) в усуненні шкідливих наслідків протиправної поведінки; в) утворенні необхідних умов для можливого в майбутньому притягнення винної особи до адміністративної відповідальності.

Заходи **відповідальності** за порушення адміністративно-правових установлень – це заходи адміністративного примусу, які містяться в

адміністративно-правових санкціях і застосовуються уповноваженими на те державними органами, з додержанням встановленої процедури, а) до фізичних осіб за вчинення адміністративних правопорушень; б) до юридичних осіб за порушення адміністративно-правових установлень.